

Bruixeria i fertilitat

Matias Monfort

Metge ginecòleg

Des de fa temps sabem que la infertilitat, la incapacitat d'una dona per a quedar-se embarassada malgrat tenir relacions sexuals sense protecció, pot ser deguda a un problema de la dona, de l'home, o de tots dos. Una ullada a les dades estadístiques actuals ens mostren les causes d'esterilitat publicades per l'Institut Valencià d'Infertilitat: 30% causes masculines (alteracions en l'àmbit testicular, obstrucció de conductes, patologies en la pròstata, alteracions en l'ejaculació o l'erecció i alteracions en el semen), 30% causes femenines (menopausa precoç, endometriosis, obstruccions o lesions de les trompes de Falopi, anomalies uterines i cervicals o problemes d'ovulació), 20% causes mixtes o combinades (en les quals els dos membres de la parella en són responsables). El 20% restant no se n'ha pogut identificar la causa.

Ara bé, amb les teràpies disponibles la majoria de les parelles concebran. Tanmateix, això no ha sigut sempre així. Durant milers d'anys s'ha utilitzat la bruixeria per intentar resoldre el problema de la infertilitat.

En general, entenem la bruixeria com una mena de calaix de sastre on cap tot tipus de problemes, problemes que es resolten de forma màgica i incomprendible sota la influència de bruixes (sobretot, dones) dotades de propietats singulars per fora dels coneixements de l'entorn. L'actitud de la comunitat envers les bruixes ha estat condicionada per l'època històrica en què considerem i el país o lloc que s'estudia. Dins del món de la bruixeria estarien les sanadores, les endevinaires del futur, les enciseres, etc., persones que amb uns coneixements fruit de l'observació, la intuïció o la transmissió oral d'altres bruixes són capaces de resoldre situacions i problemes de la comunitat, la tribu o el poble.

Segons els historiadors, els primers ritus van començar a practicar-se al voltant de l'any 5000 aC. Així, en el solstici d'estiu els celtes festejaven l'*Alban Heru-in*, un ritual que consistia en encendre grans fogueres per purificar les seues terres i garantir la fertilitat de les seues dones.

Als inicis de la història les bruixes eren respectades i venerades, eren un recurs útil en situacions dolentes. L'eclosió de les religions monoteistes i els descobriments de la medicina van suposar una competència feroç que arribà a la persecució i el castic amb la creença que es tractava, la bruixeria, d'una influència demoníaca. Sovint, la simple vestimenta o una conducta rara o inusual eren motius suficients d'acusació. Va ser a l'edat mitjana quan la bruixeria va estar tolerada i utilitzada per la comunitat rural principalment en el seu vessant de curació.

Un colp d'ull a l'enciclopèdia lliure Viquipèdia ens introdueix d'una asèptica al món de la bruixeria on ja es fa referència a la fertilitat:

«La bruixeria és el conjunt de creences, coneixements pràctics i activitats atribuïts a pèrites persones anomenades bruixes (existeix també la forma masculina, bruixots, tot i que és menys freqüent) que estan suposadament dotades de certes habilitats màgiques.

La creença en la bruixeria és comuna en nombroses cultures des de la més remota antiguitat, i les interpretacions del fenomen varien significativament d'una cultura a una altra. Algunes teories de bruixeria europea arrelen en antigues religions paganes sobre la fertilitat, tot i que cap d'elles no ha pogut ser demostrada. Les bruixes tenen una gran importància en el folklor de moltes cultures, i formen part de la cultura popular».

Però hi ha altres punts de vista, com el de **Jules Michelet** en la seua *Historia del satanisme y la brujería*:

«Durante mil años el único médico del pueblo fue la bruja. Los emperadores, los reyes, los papas, los más ricos barones tenían algunos doctores de Salerno, moros o judíos, pero las masas de todo Estado, podemos decir todo el mundo, no consultaban más que a la Sala, o comadrona. Si no curaba, la injuriaban y la llamaban bruja. Las plantas que usaban aquellas mujeres en sus trabajos poseían, junto a la acción mágica que pretendían infundir con sus vocaciones y ritos, una verdadera acción curativa que aliviaba a muchos enfermos en sus dolencias; por eso las brujas deberían tener, por derecho, un capítulo en la Historia de la Medicina».

Per altra banda, Irene Martín de Vidales i Ortiz en el seu treball *Bruixes, beates i dones en gràcia*, aborda un interessant aspecte de la bruixeria tal que arriba fins als dies d'avui. Ja en el primer paràgraf de l'estudi defineix la bruixeria com

«...pràctiques populars de salut comunitària -dins el vessant mágicosimbòlic o magicoreligiós- exercides per dones .... en l'estudi arrebpleguem *malalties culturals* (malalties no de metges) junt amb els seus diagnòstics i els rituals de tractament, on les dones han exercit i encara exerceixen l'assistència de forma majoritària.»

Així les coses, podem assenyalar, com a denominador comú de la bruixeria, les pràctiques màgiques, practicades principalment per dones del medi rural amb la concurrència del dimoni, o maligne, que estava perseguida per motius sense cap fonament. A diferència, la curandera o sanadora utilitzava remeis basats en les herbes i certs productes minerals, i estaven ben tolerades.

En opinió de **Mary Daly**, en la història de les bruixes i de la cacera de bruixes també s'ha de tenir en compte l'existència de restes d'allò que ella anomena *vella religió*, prepatriarcal i precristiana, d'adoració a la Deessa, i que seria mantinguda per les dones. La Deessa evoca la presència femenina a la societat, la dona forta, independent i sàvia que s'intentarà destruir amb la cacera de bruixes, desmembrant i matant la Deessa.

La fecunditat

Entre les innombrables tècniques, abduccions, oracions, sortilegis i creences de la bruixeria ens centrem en el tema de la fecunditat.

Des de l'existència de l'espècie humana, l'esterilitat ha estat una anomalia dramàtica per a la supervivència d'una comunitat. En un principi l'absència de fills

era atribuïda a un “problema” de la dona i calia utilitzar els recursos que tenien a mà, com ara, acudir a coves màgiques o al xaman.

L'evolució dels coneixements inclouen l'home com un altre responsable del “problema”. L'absència de fills ja es reconeixia com una anomalia de la parella. D'una manera simplista, l'esterilitat era deguda a tres motius: la impotència *coeundi* (no poder realitzar el coit), la impossibilitat de fecundació o la impossibilitat de desenvolupar l'ou fecundat.

La ignorància era el fonament d'aquestes creences. El 1927, John Lagdon-Davies afirmava que «va haver un temps en què cap ésser humà sabia que els nens i nenes eren el resultat de la unió dels dos sexes i, a més a més, encara ara hi ha tribus en aquest estat d'ignorància». Dels maies americans es sap que posaven la imatge del dimoni (*Ixchel*) sota el llit amb la finalitat d'aconseguir la fecundació.

En *Bruixes, Dimonis i Misteris*, Alvar Monferrer fa un compendi de suposats casos de bruixeries a terres valencianes. Els casos són innombrables i no pocs tenen a veure amb la fecunditat.

José Maria Satrustegui assenyala que «*La esterilidad, como la fecundidad, tenía cierto carácter religioso basado en el principio de que los hijos proceden de Dios. Es voluntad de Dios. Hay un refrán que dice «al que Dios no le da hijos, el diablo le da sobrinos», añadiendo esta creencia; o Dios me lo dio y Dios que lo sacó. Así se explica que la mayor parte de los remedios sean de signo piadoso».*

La creença de la intervenció de Déu com a origen dels fills explicaria el remei religiós a l'esterilitat en la visita a ermites i santuaris, com ara l'Església de San Miguel d'Aralar, Castell de Xavier, cova d'Araoz i altres, al País Basc.

Hi ha diferents herbes que es relacionen amb la fertilitat, entre les més conegudes associades amb els embarassos tenim l'ortiga, la mostassa, l'arç, les fulles de gerdó vermell, l'olivera, el gerani, les arrels d'unicorn fals i el miratge.

Un esment particular mereix la coneguda mandràgora, tant per les propietats curatives com verinoses de les seues arrels, les quals comporten múltiples efectes màgics i medicinals. Va ser molt utilitzada per les bruixes a l'edat mitjana. La utilització d'un ungüent tret de la mateixa planta era capaç de curar l'esterilitat o estimular la libido.

A Galícia es recullen set herbes diferents que juntes conformen el que es coneix com a “herbes de sant Joan”. Després de reunir les diferents herbes (fenoll, falguera, malva, romaní, herba, bàñec i herba de sant Joan) cal ficar-les en aigua procedent de set fonts diferents i deixar-les reposar durant tota la nit a la intempèrie. L'endemà matí, cal rentar-se la cara amb aquesta aigua perquè la nostra pell rejoyenisca i gaudim de bona salut.

A Extremadura, les dones estèrils acudeixen als banys romans d'Alange per curar el seu mal mitjan-

Catàleg de bruixeria

çant immersions en les seues aigües o a les termes de Baños de Montemayor, als banys de San Gregorio, de Brozas i als de Pedroso de Acín. Les riberenques del Tajo es fan fecundes prenent un nombre de banys senar al riu, sempre a la llum de la lluna. Els dies parells prendran els banys al riu de Los Angeles, abans de sortir el Sol, les dones que busquen descendència, comptabilitzant un total de nou immersions.

Entre els remeis per a curar o prevenir l'esterilitat es troba el recurs de les granotes. En el desdejuni s'ha d'ingerir una mica d'orina de granota ibèrica o vi barrejat amb una culleradeta de granota meridional torrada. La qual cosa em porta el record, no massa llunyà, del test de la granota per el diagnòstic de l'embaràs: injectar orina fresca de la dona sota la pell d'una granota femella. Si ponía ous dins de les 12 hores següents, hi havia embaràs.

Curiosos són alguns remeis antics contra l'esterilitat a Euskadi. Un clergue d'Àlaba conta que «*Despues de aver executado las universales evaquaciones assi el Marido, como la Mujer, despues de aver hecho un sueño, tomaran entrambos un buen vaso de Leche de Cabras cada uno, y tomado, bolberán a dormir, y en despertandose, executant opus suunt».*

I una altra solució pròpia de Castella: «*El cuajo de liebre desacerlo en agua caliente y darlo a beber a la muger, y si le vienen dolores sera apta para hacerte preñada, y si no no podrá ser».*

Algunes herbes tenien els seus efectes. Dues cançons:

«*Nace en el campo una yerba,
qu'es una yerba mu rara;
quien pasa encima de ella
luego se encuentra preñada».*

O, també,
«*Si supieran las mujeres
qué hierba es la borrasca,
no harían falta los hombres,
que ellas solas se empreñaban».*

En el *Conxuro de la Queimada* es diu:

«*Rugir del mar embravecido,
presagio de naufragios.
Barriga estéril de la mujer soltera,
maullar de los gatos en celo,
melena sucia de la cabra mal parida
y cuernos retorcidos de castrón...
Con este cazo
levantaré las llamas de este fuego
que se parece al del infierno,
y las brujas quedarán purificadas
de todas sus maldades.
Algunas huirán a caballo de sus escobas,
para irse a sumergir
en el mar de Finisterre».*

En conclusió, ens queda la dita gallega: «*As meigas non se ven, però habérlas, ailas».*

Linda maestra. Gravat de Goya. Museu del Prado